

Academia Oamenilor de Știință din România

dr. Gheorghe IONAȘCU

PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE

**– articole publicate și comunicări științifice –
1999 - 2018**

**Editura Academiei Oamenilor de Știință din România
București, 2019**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IONAȘCU, GHEORGHE

Problematika în zonele montane : articole publicate și comunicări științifice, 1999-2018 / dr. Gheorghe Ionașcu. - București : Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8636-63-4

332

Copyright©Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2019

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>O carte de valoare necesară - aprecierea dlui Valeriu Tabără, Președintele Academiei de Științe Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu - Șișești”</i>	9
<i>Protecția mediului montan</i>	13
<i>Satul și dezvoltarea rurală</i>	23
<i>Strategia de dezvoltare a zonelor montane</i>	31
<i>Cetățile dacice din munții Orăștiei - o prioritate națională de protecție</i>	34
<i>Integrarea construcțiilor din zona montană în planurile de urbanism și amenajarea teritoriului</i>	42
<i>Dezvoltarea durabilă a habitatului montan</i>	47
<i>Dezvoltarea durabilă a zonelor montane</i>	59
<i>Dezvoltarea durabilă a județului Vâlcea</i>	85
<i>Reabilitarea așezărilor rurale</i>	88
<i>Mișcarea satul ecologic - Un mod de viață sustenabil din punct de vedere ecologic, social și spiritual (Ross Jackson, Ph.D., Chair, Gaia Trust, Denmark, Hildur Jackson, LLB, co-founder, Gaia Trust)</i>	91
<i>Asociația Națională Satul Ecologic Românesc (ANSER)</i>	95
<i>Obiectivele fundamentale ale ANSER</i>	97
<i>Dezvoltarea montană durabilă și pacea socială</i>	99
<i>Coordonate ale dezvoltării durabile a localităților urbane și rurale</i>	109
<i>Macroprogram pentru dezvoltarea montană integrată</i>	117
<i>Valoarea mediului rural montan românesc</i>	120
<i>Conservarea și revigorarea mediului rural montan</i>	131

<i>Schimbările climatice și habitatul uman montan .....</i>	<i>138</i>
<i>Peisajul montan .....</i>	<i>150</i>
<i>Securitatea alimentară a populației și munții .....</i>	<i>160</i>
<i>Studiu privind potențialul agroturistic și socio-economic al zonelor montane, din raioanele Putyla, Vijnița și Storojneț, regiunea Cernăuți, 2008, Capitolul II - Elemente de dezvoltare urbanistică, regimul construcțiilor și infrastructura tehnico-edilitară .....</i>	<i>166</i>
<i>Problematika riscului natural pentru habitatele montane .....</i>	<i>190</i>
<i>Intervenție cu propuneri .....</i>	<i>197</i>
<i>Problematika zonelor montane .....</i>	<i>199</i>
<i>Probleme specifice ale amenajării teritoriului montan în armonie cu mediu ..</i>	<i>206</i>
<i>Ecologia - știința casei. Pământul - casa noastră comună .....</i>	<i>211</i>
<i>Observații la analiza socio-economică, context general P.N.D.R. ....</i>	<i>218</i>
<i>Mediul și dezvoltarea rurală în etapa 2014 – 2020 necesită un management performant, iar muntele o atenție specială.....</i>	<i>220</i>
<i>Ecologia montană și rețeaua ariilor protejate din România .....</i>	<i>224</i>
<i>Rețeaua organizațiilor active pentru zona montană .....</i>	<i>226</i>
<i>Dezvoltarea durabilă – cerință a lumii civilizate .....</i>	<i>228</i>

Cuvânt înainte

Prezenta carte reprezintă preocupările și cercetarea personală din ultimele două decenii a autorului, asupra zonelor montane din România, cu scurte trimiteri la alte zone montane.

Am asamblat în cele peste 200 de pagini – comunicările științifice personale tematice susținute la diverse reuniuni, simpozioane și conferințe naționale, studiile precum și articolele publicate în diverse reviste, cu precădere în revista Academiei Române – *Academica*. Am considerat că importante sunt ideile și propunerile care rezultă din acestea, viziunea de ansamblu și soluțiile necesare propuse.

Pasiunea pentru zonele montane m-a cucerit firește chiar din tinerețe, când, în anii '50, ca elev al Colegiului național *Roman Vodă*, colindam, uneori cu bicicleta și cu cortul, cu prietenii colegi - munții Neamțului și escaladam Ceahlăul, din județul meu natal, însuflețit de lectura cărții *Prin Munții Neamțului* scrisă de Calistrat Hogaș, fost director al Colegiului *Roman Vodă*. Apoi în anii '60, în studenție – colindam Bucegii, Ciucașul și nu numai. Escapadele au continuat și în anii 1970-1980 cu familia, soția și copiii, majoritatea concediilor din vară petrecându-le prin zonele montane, plăcute și reconfortante cam pe orice vreme. Munții Neamțului și Bucegii, Postăvarul, Ciucașul, zona Tușnad, Lacu Roșu, dar și altele erau locuri preferate pentru concediile noastre din vară.

După absolvirea Institutului de Arhitectură *Ion Mincu* din București, ca arhitect proiectant, am preferat să proiectez construcții în zonele montane, care mi s-au părut cele mai frumoase, cu oameni gospodari, ne colectivizați și parcă mai vrednici.

Astfel, în cei 24 de ani (1967-1990), petrecuți în activitatea de proiectare, am proiectat peste 50 de construcții (din totalul de circa 120) pentru comerț, alimentație publică, producție și prestări servicii, dar și turism în 15 județe montane, din cele 25 de județe, unde am realizat proiecte în total. Dat fiind faptul că decidenții și oamenii din zonele montane erau nu doar vrednici, dar și văduviți de construcții noi pentru serviciile necesare de bază, aceștia susțineau întotdeauna cu pasiune proiectanții și constructorii care veneau să le înzestreze zona lor de baștină cu obiective noi, care să le îmbunătățească nivelul de trai.

Munca de arhitect proiectant devenea mai plăcută și mai dorită de localnicii munteni. Astfel, adesea ei amenajau și incinta și împrejurimile noului obiectiv, punându-l în valoare. Îmi amintesc de exemplu, de Complexul de prestări servicii din comuna Gârda de Sus din județul Alba, sau Complexul turistic Ilișești din județul Suceava, Hanul Bran din județul Brașov, ori Complexele de alimentație publică și prestări servicii de la Șugag, județul Gorj, Carașova, din județul Caraș Severin, Baia de Criș din județul Hunedoara, și altele.

În județul Neamț am proiectat două complexe turistice mai mari, unul în comuna Roznov, neexecutat deoarece anul 1989 a schimbat prioritățile, iar al doilea în comuna Văratec, pe lângă Pădurea de argint, pe care l-a oprit din realizare tovarășa de la Biroul doi al CC al PCR, pe motiv că „*de ce să aducem noi turiștii la mănăstire?!*”

Deplasările prin zonele montane mă fascinau, întrucât cunoșteam nu doar oamenii de ispravă, dar și obiceiurile lor, arta populară, legendele, precum și arhitectura lor tradițională valoroasă, pe care o foloseam ca sursă de inspirație și în proiectele mele.

De altfel, în cărțile sale (*Arhitectura românească în context european și Valoarea arhitecturii tradiționale românești*) eruditul arhitect Constantin Joja (cu care am avut dialoguri profesionale) a reliefat excelent, cu exemple concrete, schițe și fotografii – izvorul nesecat de inspirație reprezentat de arhitectura tradițională românească, de nivel și valoare europeană evidentă, care poate servi în continuare ca sursă de inspirație pentru arhitecții care doresc să realizeze proiecte *românești*. Exemplul magistral al universalului Brâncuși confirmă bogăția artei românești, ca sursă sigură și autohtonă de inspirație.

Când, după evenimentele din decembrie 1989, am plecat din proiectare m-am angajat, prin concurs, la *Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului*, am continuat să iubesc munții și să-i vizitez cât mai des cu putință. În calitate de Director pentru *Mediu și Zone Protejate*, am fost principalul coordonator a Legii Zonelor Protejate nr. 5/2000, care a instituit toate zonele protejate cu patrimoniu natural (rezervații naturale și ale biosferei, parcuri naturale și naționale, monumente ale naturii), dar și zonele protejate cu memorie culturală, realizate de comunitățile umane (situri arheologice, monumente istorice și de arhitectură civilă, de cult și industrială), majoritatea acestor zone protejate fiind în munți. A fost o muncă laborioasă și pasionantă depistarea tuturor acestor valori,

realizată în principal de către Institutul Național de Cercetare URBANPROIECT, în perioada anilor '90, cu colaborarea Direcțiilor de Urbanism din Consiliile județene.

În perioada ministeriatului de 14 ani (1990-2003) am inițiat și coordonat și studii pentru zonele montane, dintre care aș enumera:

- Studiu de evaluare, protecție și conservare a cetăților dacice din Munții Orăștiei, elaborat prin institutele PRODOMUS și URBANPROIECT;
- Studiu de amenajare a teritoriului masivului munților Apuseni, realizat de către Institutul URBANPROIECT, în colaborare cu Consiliile județene respective.

Începând din anul 1990, am început colaborarea cu Departamentul Zonei Montane din Ministerul Agriculturii, întemeiat și condus de dr. Radu Rey, cu care am colaborat fără întrerupere și care a organizat și *Consiliul Interministerial pentru Zona Montană*, cu membrii cu funcții de conducere delegați din mai multe ministere. Din partea Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului era delegat subsemnatul, ca director al *Direcției pentru Mediu și Zone Protejate*.

Am continuat colaborarea în conducerea Asociației pentru dezvoltare economică montană – *ROMONTANA*, iar din 2004, ca vicepreședinte fondator al *Forumului Montan din România* și la constituirea unor filiale ale acestuia (Vrancea și Neamț). Toate aceste activități pentru zona montană le-am realizat în paralel cu atribuțiile de serviciu din misterul unde am lucrat 14 ani și din mediul universitar, unde am fost, vreme de 23 de ani, titular de cursuri de *Amenajarea teritoriului, Urbanism, Ecologie și Peisagistică* (la Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu, la Universitatea Ecologică (5 ani) și la Universitatea *Spiru Haret* (18 ani) din București).

După anul 2000 am colaborat ca lector și la cursurile cu funcționarii publici din Consiliile locale, județene, municipale, orașenești și comunale.

Din păcate, deși majoritatea oamenilor se bucură de frumusețea zonelor montane, de ospitalitatea proverbială a localnicilor munteni, de produsele curate, ecologice din aceste zone nechimizate, munții nu sunt în atenția specială a autorităților centrale și locale și nu fac obiectul unor programe speciale, specifice de dezvoltare durabilă, cum ar trebui.

Să luăm ca exemplu doar Elveția!

Deși s-au întemeiat organizațiile profesioniste necesare la nivel Mondial, European, național central și pe alocuri zonal, zonele montane se văd în continuare văduvite de infrastructura tehnico-edilitară de bază, de facilitățile economice necesare pentru stabilizarea și bunăstare populației montane ca principal gospodar al acestor bogate zone unice de habitat uman, unde totuși viața localnicilor este mai grea.

Dreptul la diferență al zonelor montane, față de alte zone teritoriale, instituit la nivel european încă din anul 2002, nu este, din păcate, onorat corespunzător. Un fel de ingratitude se manifestă în general față de zona montană, văzută doar ca un furnizor de peisaj, recreere, sporturi diverse și mai puțin ca un destinatar de atenție, investiții și modernizare.

În cursul celor peste două decenii de activitate pentru zona montană, am avut fericitul prilej să colaborez cu alți specialiști minunați, aplecați către problematica zonelor montane, cum sunt: prof.dr. Valeriu Tabără, prof. dr. Ioan Jeleu, prof. dr. Corneliu Bucur, prof. dr. Ioan Bold dar și alții.

Am completat textele comunicărilor mele tematice cu câteva zeci de imagini sugestive surprinse personal cu aparatul fotografic, în zonele montane românești, parțial și în altele, din deplasările de lucru ori la evenimente montane.

Sper ca lucrarea mea să răspundă profesionist și sentimental la întrebarea: *de ce iubim muntele?*

2019

Autorul

O CARTE DE VALOARE NECESARĂ
Aprecieri la lucrarea
PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE
elaborată de către domnul dr. Gheorghe IONAȘCU

România, pe întinsul ei, cuprinde trei zone cu un grad de individualizare și identitate extrem de bine conturate: lunci – câmpie, colinară – podișuri și montană. Ca pondere din teritoriul național, cele trei zone sunt aproape egale.

Așa cum spuneam, fiecare dintre cele trei zone are particularitățile sale bine individualizate. Fiecare din aceste zone majore specifice României are elemente de caracterizare pozitive și negative. Toate cele trei zone cu un potențial extraordinar pentru sistemul socio-economic al României, dacă particularitățile acestora (în mod individual) sunt cunoscute și apoi puse în valoare.

Zona montană a României ocupă o pondere mare (cca. 34%) din teritoriul țării, cu un potențial formidabil de dezvoltare și de contribuție la creșterea economică și socială a țării. Pentru a ajunge la performanța pe care i-o dă potențialul de care dispune din punct de vedere al resurselor naturale și umane, trebuie cunoscute bine și trebuie să beneficieze de o strategie și atenție specifică.

Trebuie știut, că pentru zona montană, nu se potrivesc strategiile socio-economice elaborate pentru zonele de luncă, câmpie sau chiar și cele pentru zonele colinare și de podiș. Dacă luăm în atenție sectorul agricol în baza particularităților naturale, în zonele de munte nu se potrivește sistemul de exploatații agricole din câmpie (de obicei mari), cu un anumit tip de culturi.

Zona de munte este făcută pentru exploatații agricole mai mici, mai cu seamă a celor de tip familial. Zona de munte are, în general, o economie cu produse specifice bazate pe resursele naturale și tradiționale cu un mare grad de identitate.

În zona montană, trebuie să se aibă în vedere și alte elemente extrem de importante, precum:

- păstrarea habitatelor umane;
- conservarea valorilor naturale date de condițiile pedoclimatice specifice;
- particularitățile comunităților rurale și chiar urbane din zonele montane;

- valorile materiale și spirituale realizate de către locuitorii zonelor montane de-a lungul secolelor și chiar mileniilor;
- interferența sistemelor socio-economice din zonele montane; agricol cu silvic / agricol cu mediu etc.;
- specificitățile socio-economice ale zonelor montane

Este important de știut că Munții Carpați, cel puțin pe teritoriul României, prezintă caracteristici distincte față de structura altor lanțuri masive muntoase din Europa. Masivele muntoase din Carpați au particularități distincte. Nu trebuie omise preocupările pentru zona montană a României, parcurile naționale, zonele protejate și a altor elemente specifice care dau valoare arealului montan românesc.

Toate cele prezentate mai sus și altele la fel de importante, sunt prezentate de către domnul dr. arhitect GHEORGHE IONAȘCU, un om de știință profund atașat problematicilor zonelor montane din România, într-o excelentă carte – ***PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE*** – care cuprinde o serie de articole și comunicări științifice prezentate și publicate cu diverse ocazii și manifestări științifice din perioada 1999-2018, toate având ca temă aspecte extrem de importante, din vasta problematică a zonelor montane românești.

Aș enumera doar câteva dintre temele abordate și dezvoltate în carte:

- Protecția mediului montan;
- Satul și dezvoltarea rurală – o mare problemă pentru toate zonele montane ale României;
- Dezvoltarea durabilă a habitatului montan;
- Reabilitarea așezărilor rurale;
- Dezvoltarea montană durabilă și pacea socială;
- Valoarea mediului montan românesc;
- Conservarea și revigorarea mediului rural montan;
- Schimbările climatice și habitatul uman montan;
- Securitatea alimentară a populației din munți;
- Problematika riscurilor pentru habitatele montane;
- Ecologia montană și rețeaua ariilor protejate din România;
- Ecologia – știința casei. Pământul – casa noastră comună.

Autorul prezintă în carte și câteva analize de caz, propunând soluții pentru aceste cazuri, precum:

- Dezvoltarea durabilă a județului Vâlcea, județ cu o pondere importantă (în suprafața sa) a zonei de munte care are și elemente importante de particularitate distinctă de alte zone montane.

În lucrare, autorul face nu numai prezentări ale unor concepte sau o analiză a unor elemente de structură, zonală, ci face și adevărate analize economice ale acestor zone specifice, precum: „*Potențialul socio-economic al zonelor montane din Regiunea Cernăuți*”, rezultată dintr-un proiect complex de cercetare finanțat prin Programul PHARE.

Dincolo de analizele unor problematici majore cu care se confruntă zonele montane ale României, domnul dr. Gheorghe IONAȘCU aduce în actualitate alte elemente care scapă vederii și analizei factorilor de decizie. Mă refer la lucrarea „*Cetățile dacice din Munții Orăștiei – PRIORITATE NAȚIONALĂ*”. Este un semnal de alarmă tras nu numai pentru ceea ce se întâmplă cu siturile arheologice dacice din Munții Orăștiei, dar și cu alte astfel de locații cu valori inestimabile pentru patrimoniul istoric și existențial al poporului român, care sunt neglijate și lăsate în uitare.

Mă bucur că am avut onoarea și privilegiul de a-mi spune în scris gândurile și constatările despre lucrarea „*Problematica zonelor montane*” elaborată de către un excelent cunoscător al marilor și diverselor probleme cu care se confruntă zonele montane de pe teritoriul României.

Lucrările științifice și punctele de vedere legate de problematica zonelor montane, elaborate și prezentate în cadrul diverselor întâlniri și dezbateri pe problematici montane organizate de Forumul Montan din România, CFIDEC Vatra Dornei, Euromontana, Institutul de Montanologie de la Cristian – Sibiu, Institutul de Cercetare – Dezvoltare pentru Pajiști Brașov, Comisia de Montanologie din ASAS și altele prezentate în diferite ocazii, toate sunt adunate în lucrarea cu genericul „*PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE*”, lucrare aș putea spune de referință a domeniului montan românesc.

Lucrarea elaborată de către dr. Gheorghe IONAȘCU oglindește și este și o expresie a activității și experienței dobândite din calitatea de înalt funcționar în Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, ca Director pentru Mediu și Zone Protejate, calitate în care a coordonat elaborarea Legii Zonelor Protejate

nr. 5 / 2000, în baza căreia s-au instituit toate zonele protejate cu patrimoniu natural, inclusiv cele din zona montană.

Este important de făcut legătura dintre apariția acestei lucrări, elaborată de către un specialist precum domnul dr. arh. GHEORGHE IONAȘCU, și apariția legii și strategiei pentru zonele montane pentru următorii 10 ani, cu o finanțare de un miliar de Euro din Bugetul național. Această strategie și programele care sunt cuprinse în ea pot fi îmbunătățite cu cele scrise de către dr. arh. Gheorghe Ionașcu în lucrarea „**PROBLEMATICA ZONELOR MONTANE**”.

Nu pot decât să mulțumesc pentru oportunitatea oferită pentru a analiza și a-mi spune punctul de vedere asupra unei excelente și necesare lucrări care abordează din multe direcții problematica montană din România.

Felicitări sincere autorului pentru realizare.

Prof. univ. emerit dr. ing. dr. h. c. Valeriu TABĂRĂ

Președinte

Academia de Științe Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu - Șișești”

Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România

PROTECȚIA MEDIULUI MONTAN

1. Prezentare generală.

Mediul montan reprezintă sistemele teritoriale cu altitudini mai ridicate, de regulă peste 700 m, coborând uneori și la cca. 350 m, rezultate din mișcările tectonice ale scoarței terestre.

Funcția esențială a mediului montan este calitatea sa de mediu de viață, care trebuie conservat, protejat și ameliorat. Prin condițiile geologice, geomorfologice, de relief, de altitudine, de vegetație, de climă și de locuire, zonele montane reprezintă un mediu specific, diferit de celelalte zone teritoriale, de podiș, de deal, sau de câmpie. Astfel, *zona montană constituie un mediu fragil din punct de vedere ecologic*, permanent agresat de factorii naturali, de riscuri și de catastrofe naturale. Totodată, *mediul montan este agresat și de intervențiile, uneori brutale ale omului*. Din aceste considerente, *zonele montane necesită o gestiune specifică, mai atentă, adecvată și responsabilă și un management performant, în măsură să compenseze handicapurile naturale și social-umane*.

Reprezentând o parte importantă a teritoriului național al României, peste 30 %, *zona de munte trebuie să facă obiectul preocupărilor conducerii politico-administrative la toate nivelele, a cercetătorilor, oamenilor de știință și comunităților umane, agenților economici și sociali din zonă*.

În România mediul montan este insuficient cunoscut, nevalorificat integral, neprotejat sistematic, în parte depopulat sau în curs de depopulare, dar bogat în resurse naturale utile și în elemente de patrimoniu natural și cultural-istoric.

Relansarea socială și economică a României, necesită ca prioritate și dezvoltarea zonelor montane, ameliorarea procesului locuirii umane și creșterea calității vieții populației montane, care trebuie stabilizată și motivată în acest scop. Cea mai bună gospodărire a zonelor de munte și a resurselor naturale aferente o poate asigura numai populația autohtonă, care însă, ca pretutindeni în lumea civilizată, trebuie sprijinită de către stat prin autoritățile administrației publice centrale și locale. Datorită condițiilor grele de habitat uman, altitudini ridicate, accese grele și lungi, temperaturi extreme, riscuri naturale, zona montană reprezintă un mediu defavorizat din punct de vedere economic și social pentru locuitorii săi. ***Locuitorii din zona montană trebuie în mod obiectiv să muncească de două ori mai mult și mai greu decât cei din alte zone*** (de șes) , pentru același câștig, condițiile lor de viață fiind mai aspre.

Delimitarea zonelor montane are în vedere un set de criterii științifice, utilizate în Europa și în lume, folosite și de fosta Comisie și Națională a Zonei montane din România, în perioada 1991- 1993, cum ar fi:

- altitudini de peste 700 m., începând de la 300- 350 m., combinate cu pante de peste 15 % în majoritatea teritoriului respectiv,
- preponderența pășunilor, fânețelor și pădurilor în structura distinctă a fondului funciar,
- densitatea cea mai redusă a populației,
- teritoriu în care circa 70 % din producția agricolă rezultă din creșterea animalelor,
- teritoriu în care peste 80 % din populație se ocupă de agricultură,
- teritorii în care dominante sunt speciile erbivore, ovine și bovine,
- zone cu grad de izolare ridicat, distanțe relativ mari de așezări urbane și față de căile de comunicație.

România are teritoriu montan în 28 de județe, distribuit pe circa 30 % din suprafața țării , în care trăiesc circa patru milioane de locuitori, organizați în peste un milion de gospodării. În ultimii 50 de ani statul nu a sprijinit locuitorii din zona montană.

Populația montană este supusă consecințelor unor factori defavorizanți, cum ar fi cei naturali (climă, altitudini mari, soluri sărace, izolare), precum și cei socio-economici (nivel scăzut și impracticabil al căilor de comunicație, greutate în aprovizionare și în valorificarea produselor, neasigurarea energiei electrice, în școlarizarea copiilor, în asistența sanitar-veterinară, în calitatea activităților cultural-artistice, etc.).

Acești factori au condus la un proces de depopulare a zonelor de munte și la scăderea efectivelor de animale, la degenerarea raselor și degradarea prin eroziune și acidulare a solului și florei spontane furajere a pajiștilor.

Prin depopulare și îmbătrânirea forței de muncă, au dispărut multe din meseriile tradiționale și din meșteșugarii de renume, iar randamentul activității productive a scăzut. Aceste argumente au fost utilizate în elaborarea , în anii 1994-

1995, a unui prim proiect de lege privind măsurile de sprijin pentru gospodăriile montane, care din păcate nu a fost promovat.

2. Calitatea mediului montan.

Zona montană constituie un ansamblu complex și variat de rezerve hidrologice, agricole, silvicole, de pășuni și de habitate umede, de viață sălbatecă, cu rezervații naturale, monumente ale naturii și parcuri naturale, cu rezerve minerale și structuri geologice diverse. Siturile și rezervațiile peisagistice sunt frumoase, originale, unice și reprezentative. Calitățile curative, de odihnă, agrement, sport și turism ale zonelor montane rețin un anumit număr de locuitori statornici, dar atrag și un număr de călători și turiști. Aceștia din urmă exercită un anumit impact asupra mediului montan și a ecosistemelor naturale, care ar trebui să nu depășească capacitatea lor de suport ecologic, pentru a se menține echilibrul natural și a se conserva calitățile diverse ale mediului montan. ***Calitatea mediului montan depinde în mare măsură de acțiunea omului.***

Toate activitățile umane, atât cele tradiționale (exploatarea forestieră, pășunat, vânătoare, agricultură, transport, pescuit), cât și cele noi (industrie și turism) trebuie satisfăcute astfel încât să mențină ecosistemele montane în echilibru biologic, respectându-se capacitatea de suport ecologic a acestora. Calitățile mediului montan depind în mare măsură de concepția și de modul de realizare a infrastructurilor materiale create de om pentru habitatul său.

Protecția mediului reprezintă ansamblul de măsuri și de acțiuni care asigură calitatea mediului. Orice acțiune umană de dezvoltare, investiții, amenajare sau exploatare a resurselor și de valorificare a cadrului natural trebuie să aibă ca imperativ cerința protecției mediului, care implică menținerea funcțiilor biologice ale peisajului montan, fragil și vulnerabil. Măsurile pot viza de pildă conservarea rezervelor biogenetice, a biodiversității și a peisajului, dar și promovarea tehnologiilor curate, ecologice, alternative, fără poluare.

Protecția mediului montan trebuie să devină condiția numărul unu a dezvoltării acestor zone, încă frumoase și curate. Aici, în zona montană, nu trebuie să se mai repete greșelile din celelalte zone, de șes și de deal, unde majoritatea intervențiilor umane au determinat deteriorarea și poluarea mediului, a apelor, solului, vegetației, inclusiv a așezărilor umane.

Intervențiile omului în mediul montan trebuie integrate unor cerințe și concepții moderne de amenajare pe criterii ecologice a teritoriului respectiv, care să cuprindă măsuri de eliminare a cauzelor deteriorării și poluării mediului și nu doar de înlăturarea a consecințelor negative, care pot fi tardive, sunt mai scumpe și mai greoaie.

Populația montană, ca principal gestionar al mediului montan, trebuie sprijinită, prin măsuri și facilități, pentru a lupta împotriva deteriorării și poluării mediului montan, pentru păstrarea calităților sale specifice de mediu de viață reconfortant, bogat în resurse, inclusiv balneo-climatice, spre a le putea utiliza benefic pentru societate.

Poluarea, ca fenomen de introducere a unor substanțe străine și de infestare a mediului natural, poate avea ca obiect unul sau mai mulți factori de mediu , respectiv solul, apa, aerul, vegetația și așezările umane. Apa este poluată de regulă cu dejecții organice sau substanțe chimice neepurate ori nedecantate; aerul cu pulberi și gaze toxice de la coșurile fabricilor, sau de la țevile de eșapament ale autovehiculelor ; solul poate fi poluat fizic, chimic sau bacteriologic de toate substanțele din apă și din aer, care ajung pe suprafața sa; iar vegetația deasemeni.

Fenomenul poluării se manifestă cel mai sever în așezările umane, mai ales urbane, unde densitatea construcțiilor precum și conjugarea diverșilor factori de poluare agravează situația. Zgomotul are contribuția sa proprie, depășirea pragului de decibeli determinând poluarea fonică.

Poluarea a reprezentat însă fenomenul , semnalul de alarmă, care a conștientizat populația umană asupra consecințelor negative ale atitudinii și comportamentului său față de natură și asupra modelelor greșite de dezvoltare, cu tehnologii lineare și poluante. Semnalul odată recepționat a generat începutul unui proces de schimbare a mentalităților și a condus la măsuri concrete de schimbare a modelelor de dezvoltare.

3. Sistemele ecologice montane.

După cum se știe, *sistemul ecologic sau ecosistemul reprezintă unitatea structurală de bază, formată dintr-un biotop (teritoriu) și o biocenoză (comunități de plante și animale), care se comportă ca un întreg. Sistemele ecologice dispun de mecanisme de autoreglare a echilibrului ecologic, prin circuitele de materie, de energie și de informație.*

Condițiile naturale specifice, vitrege, clima aspră și altitudinea mare, precum și alte riscuri naturale ale mediului montan determină caracterul fragil al ecosistemelor ecologice montane. Această situație determină necesitatea unei gestiuni mai atente și responsabile din partea autorităților, agenților economici și a populației.

Problema esențială în regiunea montană este păstrarea funcțiilor primordiale de mediu de viață a ecosistemelor și zonelor montane. Ecosistemele montane – cu biotopurile lor degradabile și biocenozele fragile – trebuie să beneficieze de o protecție generală de principiu.

De aceea, protecția mediului trebuie considerată problema prioritară în managementul zonei montane, în procesul dezvoltării acesteia.

Stabilitatea ecosistemelor este consecința biodiversității; un sistem ecologic este, după cum se știe, cu atât mai stabil, cu cât cuprinde mai multe populații vegetale și animale, care se află în inter-relații. Atunci când lanțurile trofice sunt numeroase, modificările la una din populații nu afectează echilibrul și stabilitatea sistemului întreg, mai ales dacă populația nu este dominantă. Ecosistemele sunt de altfel sisteme dinamice.

Ecosistemele montane sunt amenințate de factori de risc natural, cum sunt: eroziunea solului (defrișat sau neplantat), alunecări de teren, avalanșe,

revărsări de apă și inundații; *sau de factori de risc antropic*, ca poluarea industrială, construcțiile ciclopice cu impact negativ asupra mediului (baraje, rețele energetice, etc.) și altele. ***Reconstrucția sistemelor ecologice deteriorate este necesară, dar este preferabil să previi, decât să reparați.***

Zonele montane constituie un caz particular al zonelor rurale și defavorizate, cu probleme suplimentare, determinate de condițiile naturale și sociale specifice.

4. Așezările umane montane și locuirea.

Așezarea umană reprezintă locul stabil de viață al unei comunități umane, care și-a constituit infrastructurile materiale (construcții, amenajări, lucrări tehnico-edilitare, drumuri, etc.) necesare conservării condițiilor de habitat, privind în special locuința dar și accesul la servicii și activități de producție. ***Așezarea umană reprezintă un mediu antropizat, artificial, în care majoritatea transformărilor de materie, energie și informație sunt dirijate de către om.*** Conceptul de așezare umană a fost convenit, la nivel mondial, la Conferința Națiunilor Unite de la Vancouver, Canada, în anul 1976.

Gospodării montane în Cheia, la poalele Munților Ciucaș

Între așezarea umană și mediul înconjurător există inter-relații complexe și interdependente. Dimensiunea așezării umane variază de la sălașul vânătorului sau păstorului de la munte, ori a pescarului din deltă, până la orașele și aglomerările urbane ale lumii super-industrializate. Orice așezare umană realizează un impact asupra mediului natural suport și prezintă un optim acordat cu psihologia, cultura și aspirațiile comunității respective, dar și cu capacitatea de

suport a mediului de a rezista la impactul activităților umane, în condiții de echilibru pe termen lung. Așezările umane fac obiectul de studiu a numeroase discipline științifice, cum ar fi: geografia, etnologia, sociologia, urbanismul și mai nou ecologia. ***Ecologia așezărilor umane studiază mediul de viață creat și dirijat integral de către om.***

Concepția funcțională și spațială a așezărilor umane, proiectarea, gestiunea și controlul dezvoltării lor – fac obiectul disciplinei de urbanism. În viitor, proiectarea urbanistică va utiliza două noțiuni de bază: ecologia așezărilor umane și dezvoltarea durabilă.

Așezările umane se află dispuse în teritoriu, în cadrul unor sisteme teritoriale, ca sisteme de localități ierarhizate, în funcție de rangul și de talia acestora. Astfel, există sisteme de așezări urbane sau rurale, de șes, de deal ori de podiș, sau de munte. Dintre acestea, satul este cel mai bine integrat mediului natural suport.

Zona montană a fost ocupată și locuită de om din cele mai vechi timpuri, datorită frumuseții și a resurselor naturale existente. Majoritatea așezărilor montane sunt sate sau mici orașe, integrate organic în ecosistemele naturale. Așezările montane se bazează de regulă pe economie naturală, pe agricultura culesului și creșterea vitelor, ocupații tradiționale meșteșugărești și de artizanat, prelucrarea lemnului și uneori minerit. Industria și turismul sunt ocupații noi, apărute de câteva decenii în zona montană, ca activități economice complementare celor tradiționale.

Populația montană constituie un factor primordial de echilibru și de conservare a mediului montan și a ecosistemelor sale, prezența ei asigurând valorificarea resurselor naturale ale zonei montane, în beneficiul omului. Dar handicapurile naturale și economice ale zonei montane necesită o politică specială, de sprijin din partea statului, pentru a compensa greutățile vieții de aici. ***Stabilizarea populației montane, consolidarea și revigorarea așezărilor montane constituie un deziderat esențial și o prioritate națională*** care nu pot fi neglijate, zonele montane reprezentând o parte importantă a teritoriului național, cu resurse și peisaje deosebite, ce trebuie atrase în circuitul economic și menținute în circuitul public de valori.

O politică fiscală de reducere și anulare a unor impozite pentru producătorii din zonele de munte și care să-i facă părtași la beneficiile și profitul realizat de industriile de prelucrare a materiilor prime montane, este instrumentul principal de sprijin al dezvoltării acestor zone.

Turismul rural din zona de munte, favorizând contactul cu alte zone și localități, relația sat-oraș sau munte-șes, ***crează venituri suplimentare care pot fi reinvestite în consolidarea bazei materiale***; condiția este ca fluxul de turiști să nu depășească o anumită limită, iar dotările gospodăriilor montane să asigure un confort adecvat.

De asemenea, menținerea și conservarea potențialului etnografic și folcloric, al tradiției, creației și artei populare, a meșteșugurilor specifice trebuie asigurată

fără a opri modernizarea vieții, cerință obiectivă, ce contribuie la stabilizarea populației, consolidând habitatul montan.

Complex turistic model, în județul Suceava

5. Conservarea și ocrotirea naturii montane.

Patrimoniul natural montan este deosebit de bogat, interesant, dar totodată fragil, necesitând o atenție deosebită și o gestiune responsabilă.

Salvarea patrimoniului natural montan, a ecosistemelor sale necesită o cooperare științifică și grija populației. Funcțiile biologice ale peisajelor montane și ale ecosistemelor trebuie menținute și revigorate; **trebuie creată o rețea montană de resurse biogenetice.** Abuzul de pășunat sau pășunile abandonate trebuie să lase locul unui pășunat optim, pentru menținerea echilibrului ecologic. Folosirea focului trebuie interzisă, cu excepțiile strict controlate din așezări și locuințe. Menținerea plantațiilor și reîmpădurirea trebuia făcută cu specii indigene, bine adaptate condițiilor montane locale, iar fauna și flora să fie protejate integral. Trebuie conservate în special speciile de munte amenințate, atât din floră cât și din faună.

Se impune și o gestiune ecologică a vânatului, care practicat excesiv sărăcește mediul. *Pădurile trebuie întinse permanent* și readuse speciile indigene, dintre care unele sunt pe cale de dispariție. Zonele montane nu au granițe administrative, ci fizice; de aceea se impune cooperarea locuitorilor satelor și autorităților comunelor în realizarea lucrărilor de interes comun.

Ocrotirea naturii și conservarea geno-fondului și eco-fondului din zona montană este o necesitate și o funcție de bază a comunităților montane. Zonele montane alcătuiesc peisaje diferite, care pot fi delimitate pe sisteme ecologice, sau pe ansambluri de ecosisteme-biomuri.

Peisajul montan trebuie protejat și ocrotit de către om. Conservarea peisajelor este o necesitate a lumii moderne, el având funcții diverse: culturale, economice, estetice. În cadrul peisajelor, se detașează în mod special anumite teritorii, care include valori de excepție, unice, reprezentative de floră și de faună, căderi de apă spectaculoase, structuri geologice interesante, etc., care reprezintă așa-numitele *zone protejate*. Aceste zone au un regim special de gestiune, reglementat prin lege și trebuie să beneficieze de un regulament de gestiune specială, responsabilă.

6. Cadrul legislativ și instituțional.

Conservarea patrimoniului natural și a celui cultural-istoric a fost reglementată pe plan european prin *Convenția pentru conservarea patrimoniului natural și cultural, încheiată la Paris, în anul 1978*. De asemenea, **Programul Omul și Biosfera** acționează în sensul protecției patrimoniului natural, inclusiv montan. Problemele conservării naturii în Europa sunt prezentate și dezbătute în

revista **Naturopa**. Totodată, Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii, **UICN** – are ca obiect de activitate protejarea naturii, inclusiv montane.

O cerință modernă, obiectivă este aceea de conservare integrată a patrimoniului natural și creat de către om în zonele montane. Acest deziderat necesită instruirea specială și obiectivarea edililor și primarilor din aceste zone, ca și a grupurilor de populație activă.

Pentru protecția patrimoniului natural și construit din zonele protejate, la inițiativa ministerului lucrărilor publice și amenajării teritoriului a fost inițiată o reglementare legală, definitivată cu ministerul mediului – pentru zone naturale și cu ministerul culturii – pentru zone culturale, construite, care a fost promulgată prin **Legea nr. 5/2000** (Legea de aprobare a planului de amenajare a teritoriului național, secțiunea a 3-a, zone protejate).

Legea instituie zonele protejate, cuprinse în anexe și prevede că lucrările de protecție a patrimoniului inclus sunt de importanță națională și de interes public. Legea identifică zonele protejate de importanță națională, stabilește suprafețele acestora și arondarea lor administrativă. Numeroase zone protejate, mai ales naturale, de altfel majoritatea, sunt situate în zonele montane, cum ar fi parcuri naționale, rezervații ale biosferei, rezervații naturale și monumente ale naturii. Pe această bază, urmează ca autoritățile administrației publice locale să elaboreze, prin proiectanți de specialitate planuri de amenajare a teritoriului sau de urbanism, care să facă delimitarea pe grade de protecție a zonelor și regulamente cu prescripții, care să stea la baza unei gestiuni responsabile a patrimoniului inclus, în scopul conservării valorilor acestuia și a eventualei valorificări. Organizațiile neguvernamentale pot sprijini protecția naturii din zonele montane, prin diverse acțiuni de marcarea a potecilor accesibile, însoțirea turiștilor cu ghizi, asigurarea curățeniei, afișarea unor panouri cu informații de orientare, reguli și interdicții, etc.

De menționat că autoritățile publice locale pot institui și statut de zonă protejată de importanță locală. **Protecția efectivă a patrimoniului din zonele protejate revine întotdeauna autorităților administrației publice locale** (care poate organiza administrații specializate), cu sprijin central de stat pentru zonele protejate de importanță națională.

Asigurarea cadrului legislativ este esențială pentru conservarea naturii și patrimoniului montan. În acest sens, baza de protecție și conservare integrată a vieții și patrimoniului din zona montană o poate constitui doar o **Lege a muntelui**, cum există în statele civilizate. Deși există deja un astfel de proiect, desigur perfectibil, factorii de decizie abilitați nu au procedat la dezbaterea și definitivarea acestuia. Legea ar trebui să prevadă în principal măsurile de protecție și valorificarea mediului și patrimoniului montan, stabilind totodată măsurile necesare pentru compensarea handicapurilor naturale și sociale, printr-un sistem relaxat de impozite și taxe.

Totodată, trebuie stabilit și cadrul instituțional, care să asigure elaborarea legislației și controlul aplicării acesteia, instruirea managerilor din zona montană, etc., utilizând experiența țărilor avansate din Europa. În acest sens, cooperarea

României în cadrul organizației EUROMONTANA, este benefică și poate accelera accesul în Uniunea Europeană.

Eforturile Comisiei Naționale a Zonei Montane, care a funcționat în perioada 1990-1997, în cadrul Ministerului agriculturii și alimentației, sub conducerea activă a dr. Radu Rey, au fost benefice pentru începutul organizării instituționale și asigurarea cadrului legislativ necesar în dezvoltarea zonelor montane din România. Un astfel de organism, ar putea să funcționeze adecvat în chiar aparatul Guvernului, în cooperare cu noile organisme care vor coordona trecerea României la **dezvoltarea durabilă**.

O altă organizație care se ocupă și de dezvoltarea localităților din zona montană este **ECOVAST**, respectiv Organizația Consiliului Europei pentru dezvoltarea satelor și orașelor mici, care are și în România o filială activă.

Este evident că fiind o zonă considerată prioritară, cu handicapuri naturale și sociale ce nu pot fi surmontate prin forțe proprii, zona montană din România, trebuie să beneficieze, ca de altfel și alte zone montane, de o protecție generală de principiu a întregului peisaj natural și creat și de o legislație completă și adecvată pentru întreg procesul de dezvoltare care are loc, atât în cadrul sistemelor naturale sălbatice și virgine, mai puțin călcate de către om, cât și în cadrul sistemelor antropizate, de așezări umane diverse, care populează zona și o pun în valoare în interesul omului și a bunăstării sale.

Populația celorlalte zone, care invadează deseori zona montană, pentru calitățile diverse ale peisajului său, precum și autoritățile trebuie să-și asume totodată și răspunderea sprijinirii dezvoltării și protejării mediului montan.

Dar problematica dezvoltării zonei montane este o problemă ce necesită o abordare nouă, desigur legată și determinată de cerințele protecției mediului montan.

Dr. Gheorghe IONAȘCU

Comunicare prezentată la Simpozionul European UNESCO: *Statutul socio-economic al comunităților montane din Europa de azi*, desfășurat în perioada **26-28 august 1999**, la Alba Iulia.

SATUL ȘI DEZVOLTAREA RURALĂ

1. Caracteristici ale mediului și așezării rurale

Evoluția istorică a comunităților umane a validat două formule de organizare teritorială a mediului ambiant: orașul și satul. În timp ce abordarea teoretică și pragmatică a preferat orașul și mediul urban, satul, atunci când nu a fost total ignorat, a fost abordat urbanistic, în subsidiar, ca spațiu patriarhal-primitiv și rudimentar de așezare umană, ca etapă depășită de evoluție a habitatului uman.

Ori, civilizația rurală nu este non-civilizație și nici rezervație arhaică, handicapată tehnologic, cuprinzând adevărate rezervoare de cultură și spiritualitate, cizelată de secole și de milenii de locuire. Având, de regulă, o personalitate proprie, distinctă, satul are adesea și o cultură specifică, originală.

În spațiul românesc, satul a cunoscut o mare diversitate de tipuri, reprezentând modele culturale integrate, de mare autenticitate și valoare, cu valențe care au putut crea și întreține un habitat uman superior, reconfortant și dinamic.

Este cert că, spre deosebire de oraș, care adună adesea un amalgam de obiceiuri și uneori, de pseudoculturi, satul reprezintă adesea un model cultural autentic.

Standardul de viață, oferit de satul occidental civilizat, se reglează sincron cu condițiile similare oferite de oraș, utilitățile și facilitățile tehnice moderne, nefiind în detrimentul continuității istorice și nealterând ambianța locală specifică.

Tradiționalitatea mediului rural nu exclude dotarea sa calitativă prin echipări tehnico- edilitare și programe de modernizare.

Zonele rurale acoperă în Europa circa 85% din suprafața continentului, aproape jumătate din populația totală locuind în acest spațiu rural, considerat, pe drept cuvânt, cel mai important.

Există chiar, în ultimii ani, o mișcare către vetrele de locuire rurală, liniștite, naturale și reconfortante, a unor salariați agasați de condițiile stresante de locuire din aglomerările urbane, limuzina sau mijloacele de transport în comun rezolvând cu ușurință problema navetei casă – serviciu - aprovizionare.

Mediul rural nu obligă la adaptări forțate și necondiționate, nu este excesiv structurat, dinamica evoluției sale spațiale urmând o logică simplă, lineară, fără tendința de a subordona personalitatea umană.

Cu toate acestea, satul este considerat conservator și rezistent la schimbare. Dar să trecem în revistă trăsăturile definitorii ale așezării rurale, așa cum rezultă ele din studiile efectuate anterior:

- condiții geo-climatice determinante cu un grad sporit de acuratețe ecologică;
- scara umană și morfologie proprie specifică;
- concentrare redusă a populației și integrare organică în mediul natural suport;
- metabolism funcțional propriu comunităților coerente și ponderate;

- interese de grup specifice, dominate de o intensă coeziune socială;
- valori specifice, generate de o sensibilitate colectivă, care generează un cod informațional și estetic propriu;
- tipare constructive individualizate, materiale și tehnici cu amprentă locală;
- distribuție riguros ierarhizată a programelor de arhitectură, cu reprezentativități indiscutabile ca : biserica, școala, primăria;
- preponderența și chiar omniprezența în cadrul programelor de arhitectură a locuinței în forma sa de *casă individuală cu lot propriu*;
- modalități unitare de amplasare a construcțiilor, caracterizate de o oarecare unitate stilistică arhitecturală;
- mediu antropologic specific, superior ca omogenitate, generator de comportament uman și spiritualitate specifice;
- stabilitate relativă a populației;
- toponimie proprie, specifică;
- schemă urbanistică laconică, simplă, uneori cu mai multe trupuri de intravilan.

Satul este un spațiu propriu, ocupat, înzestrat și utilizat în mod specific de o anumită colectivitate, care asigură persistența unei tipologii a modului de viață comunitar, care, prin cultivarea relațiilor inter-personale ale membrilor și a sistemului de repartitie a atribuțiilor acestora, este capabil să perpetueze valorile moștenite, păstrând tradiția.

Modul de păstrare se poate realiza la un nivel superior-consistent, sau, dimpotrivă-semidoct, diluat, funcție de gradul de cultură și de conștiință comunitară a locuitorilor respectivi, precum și de gradul de implicare a autorităților administrative, culturale, științifice.

Delimitarea așezării rurale se face, nu doar după criteriile administrative, ci și economice, geografice, istorice și de substrat cultural și arhitectural.

Imaginea expresivă a peisajului cultural rural este definită evident de vectorii *om/creație/mediu*.

Reinstaurarea proprietăți private asupra pământului este procesul început din anul 1991, odată cu promulgarea Legii fondului funciar, urmată de celelalte reglementări, care au completat legislația în domeniu.

Proprietatea funciară fiind esențială pentru dezvoltarea satului, am asistat mai întâi la o prelungită etapă a tranziției, de punere în posesie a sătenilor, cu diverse loturi de teren agricol.

În ultima vreme, se constată și un început de proces de comasare liberă a terenurilor, în loturi de câteva zeci de hectare, care fac posibilă organizarea fermelor agricole rentabile.

Programul Sapard urmărește, între altele, prin cofinanțare nerambursabilă, și întărirea acestor ferme individuale rurale.

Există, pe lângă Ministerul Agriculturii și alte structuri instituționale, care se ocupă de dezvoltarea agriculturii și satului.

Desigur, însă, că nu de structuri instituționale a dus lipsă satul, pentru a-și asigura dezvoltarea și propășirea, ci de o politică a liberei inițiative, a economiei competiționale de piață și a unor relații democratice.

Structurile trebuie să fie suple, să răspundă cerințelor reale, nefiind lăsate să se birocratizeze, devenind o frână în dezvoltare și creând blocaje. Tranziția implică destructurări și restructurări, care să înlăture blocajul instituțiilor de tip piramidal, care sufocă inițiativa de la bază.

2. Gospodăria și locuința rurală

Din punct de vedere ecologic, satul reprezintă așezarea umană integrată organic în mediu, spre deosebire de oraș, care modifică mai radical peisajul.

Elementul fundamental de alcătuire structurală a satului îl constituie locuința și gospodăria rurală a familiei. Factorul ordonator al satului îl constituie locuința individuală din *gospodăria țărănească de tip integrat*, care reprezintă *celula economică de bază a satului*.

România avea la sfârșitul secolului al XX-lea, circa 2,5 milioane de gospodării rurale fărâmițate, cu loturi de teren de 1-3 hectare, ceea ce denotă o economie rurală de subzistență. În ultimii ani însă, s-au format mici ferme agricole, unele depășind suta de hectare. Tendința este ca, odată cu integrarea în Uniunea Europeană, numărul de gospodării rurale să se reducă, prin liberă comasare, până la o treime, adică să scadă la circa 800.000. Agregarea vechilor gospodării de subzistență în gospodării puternice și prospere nu se va face însă pornind de sus, ci din teren, prin libera asociere a fraților, rudelor, vecinilor - pentru cultivarea pământului și creșterea vitelor, sub conducerea celor mai întreprinzători dintre săteni.

Forma și conținutul locuinței rurale a fost determinată de climă, de disponibilitatea sitului, de credință, de nevoia de conservare a tipului de locuire, de cerința de intimitate dar și de o oarecare modernizare, față de predecesori, de materialele și tehnicile constructive disponibile, de evoluția familiei, de măiestria constructorului și de alte opțiuni proprii.

Valoarea materială a casei a fost creată de două elemente:

- situl natural cu limitele și condiționările sale fizice și
- valorificarea *matematicii* construcțiilor, ca mijloc de separare a omului de factorii agresivi ai mediului.

Caracteristica fundamentală a locuinței individuale rurale constă în relația ei directă și osmotică cu lotul, cu parcela și cu incinta gospodăriei.

Studiile elaborate arată că simplitatea spațială a așezării și a caselor în detaliu - asigură *permeabilitatea spațiului*. Vatra satului, casa, prispa sau ceardacul, curtea, strada, piața – se înlănțuiesc într-o succesiune armonioasă, a cărui liant este însăși coerența și coeziunea comunității umane respective.

Strada este un coridor comunitar de transmitere a știrilor, parcurgerea ei nefiind doar o simplă trecere, cât mai ales o cale de participare, de contact, de comunicare, de contemplație, de relaxare, de senzație și de vehiculare de informații comunitare.

Locuința sătească este deschisă către ambientul rural, generând viață socială nefragmentată, deschisă spre lume. La porți sunt bănci de odihnă, în porțița sau în gardul de la stradă apare pârleazul, care înlesnește trecerea, contactul social etc.

Locuință rurală tradițională pe Valea Bistriței, 2009

Locuința rurală modulează tipologii și caractere arhitecturale diferite în plan zonal sau local, care transpar în amplasament (planimetrie, aliniere, tip de incintă), volum, proporție, spațiu funcțional, mod de acoperire, materiale structurale și de finisaj, regim cromatic și ornamental, prezența spațiului intermediar (prispă, foișorul, ceardacul). Arhitectura satului denotă raportul tradiție/schimbare în soluții și forme consistente, uneori contradictorii.

Mimetismul necondiționat și rezistența etanșă la nou sunt, în orice caz, nefaste. Plastica și compoziția arhitecturală transpun ideograme specifice spiritului locului (*genius loci*). Impregnarea elementelor arhetipale presupune descifrarea și înțelegerea esenței lor istorice și metafizice.

Intelectualii nu se simt bine în sat, nimănui nu-i place lipsa confortului și noroiul drumurilor. De aceea, una din problemele satului este lipsa de infrastructură tehnico-edilitară, care trebuie asigurată. Un intelectual își poate amenaja o locuință confortabilă, dacă este un bun gospodar. A locui în sat cu chirie este neonorabil.

Chiriașul nici nu poate pune problema organizării și dezvoltării satului, pentru că el nici nu este omul satului, nu e de-al lor. Chiar dacă ar fi și primar, el este luat în derâdere, pentru că nefiind localnic și gospodar la casa lui, oamenii îl privesc cu neîncredere, cum ar putea el să facă ceva bun pentru ei! De altfel, nici

astăzi (2004), majoritatea satelor și comunelor nu au încă programe coerente de dezvoltare.

Agenda locală XXI ar putea reprezenta o soluție de viitor. Dar, deocamdată (2004), dintre cele peste 2700 comune, abia una singură, comuna Ceahlău, din județul Neamț, și-a elaborat un proiect de dezvoltare durabilă, o Agendă locală XXI. Și asta doar pe hârtie, beneficiind de o finanțare din partea unei Fundații de parteneriat, de peste munte, din Ardeal.

Ideile apar, dar adesea lipsește munca și mai ales ordinea și organizarea, adesea lipsind și liderul care să miște lucrurile din loc.

De asemenea, resursele nu vin din cer, ele trebuie depistate și procurate.

Sătenii trebuie să-și cunoască interesele majore, să instaleze în fruntea lor oameni gospodari și întreprinzători, activi, harnici și curajoși, care să abordeze frontal problemele satului, care, nu sunt puține, iar nu să se lamenteze. Pentru că altfel, tinerii, neavând nici o speranță, pot pleca în masă. Din sat și chiar din țară.

3. Evoluția și dezvoltarea urbanistică

Fizionomia structurală a așezărilor rurale se referă, atât la forma fizică, cât și la forma funcțională, determinată de interferențele factorilor economici, sociali, politici și culturali. În funcție de relief și de configurația teritoriului, există sate risipite sau răsfirate, specifice zonelor submontane și colinare ori de podiș, unde ocupația este cultura viței de vie, a pomilor și creșterea animalelor, satul fiind însoțit de câmpuri cu fânețe, cu livezi și vii pe rod.

În zona montană și subcarpatică, găsim sate aglomerate, adunate sau concentrate, precum și sate răsfirate, risipite.

Concentrarea așezărilor rurale este determinată de folosirea comună a terenurilor și a resurselor de apă, satele adunate având un contur bine delimitat al vetrei, față de țarină sau moșie. Fenomenul de concentrare ține de diferența sistemelor ecologice naturale, care găzduiesc și înglobează așezările rurale.

Vatra satului și moșia sau țarina reprezintă, de altfel, un singur fenomen social-economic complex, astfel încât ele nu pot fi studiate separat.

Potențialul maxim de habitat îl oferă văile râurilor, ariile de contact dintre unitățile geografice (ecoton), cum ar fi zonele dintre câmpie și deal, dintre munte și depresiunea submontană, precum și localizarea vetrei pe interfluvii.

În perioada dictaturii comuniste, între anii '50 și '80, procesul de *sistematizare* a satelor urmărea *victoria socialismului nivelator*, acționând distructiv asupra satului tradițional. Experimentarea ingineriei sociale *profund novatoare* și *radical salubrizantă* a condus la așezări de tip *mutant*, dezarticulate istoric, agresate geografic, în care intervențiile radicale au eșuat în improvizatii tragice, cu efecte devastatoare ireversibile.

S-a urmărit deturnarea unui sens istoric de evoluție a satului, experimentându-se politici de înlocuire a stărilor de fapt cu alte stări utopice și aberante. În mijlocul unor sate tradiționale cu acoperișuri în șarpantă, au fost plantate brutal blocuri de locuințe colective cu acoperiș terasă, care arătau *ca niște măgari în mijlocul turmei de mioare*. Dotările de interes public, ca magazine și

brutării sătești, s-au realizat în anii '60, după proiecte tip IPCT, paralelipede anoste cu terase, care curgeau și cu aspect uniform. A fost încă una din aberațiile tipizării în construcții, care translata mecanic tipizarea elementelor și subansamblurilor din tehnologia industriei, către tipizarea unor construcții întregi, proces care uniformiza satele, dar mai ales orașele.

La finele anilor '70, o echipă de arhitecți tineri, din structura proprie de proiectare a Cooperăției de Consum, au reușit, după multe insistențe, să scoată din uz vechile proiecte tip, înlocuindu-le cu proiecte re folosibile, departamentale (mai mult nu s-a putut face), care însă erau apoi adaptate, ca arhitectură și detalii, fiecărei zone specifice de amplasare, așa cum era normal.

Abordarea adecvată a alcătuirii urbanistic-arhitecturale și constructive a satului necesită conștiința profesională și civică, discernământ, analiză aprofundată, urmărindu-se textura și calitatea spațială specifică.

Creșterea localităților rurale trebuie să rămână prevalent spontană, coerentă și controlată. După 1989, scăpați din chingile dictaturii, oamenii și întreprinzătorii au procedat anarhic, aducând alte daune valorilor satului.

Adunarea generală a Forumului Montan la Mănăstirea Durău, județul Neamț, 2014

Oricum, este vremea ca lucrurile să se așeze în matca lor firească. Dezvoltarea agroturismului presupune intervenție dozată, discretă, de dotare și echipare pentru confort, care să modernizeze condițiile de locuire pentru oaspeți, pentru o redresare economică substanțială.

Unul din reperele reușitei sau eșecului creației de arhitectură este asigurarea continuității prin respectarea operei colective a generațiilor; temperarea unor excese de modernitate și mimetism, care degenerază uneori în kitsch, ceea ce este un act de cultură și de maturitate civică. Într-un context istoric și urbanistic dat, o casă nouă nu trebuie să creeze total alte relații, să nu apară ca un corp străin, care să șocheze, ci trebuie să fie armonios integrată sitului preexistent, ca și cum a fost chiar de acolo, fiind complementară celorlalte structuri, chiar dacă ea capătă o oarecare modernitate.

Iată de ce, este necesară asumarea unui cod de atitudine față de satul tradițional din teritoriu, mai ales a celui montan, prin validarea spațială specifică la nivelul administrației publice centrale, dar mai ales locale.

Unele din aceste sate, mai ales montane, cum este Rimetea din Apuseni, județul Alba, pot căpăta statut de sat monument, plasat sub egida UNESCO, dacă și păstrează nealterată tradiția, arhitectura și obiceiurile. Ele pot apoi să-și pună în valoare patrimoniul etnografic, folcloric, natural și cultural, dezvoltând turismul rural, cu condiția ca să nu transforme fiecare pensiune într-o cărciumă, cum s-a întâmplat în alte țări.

Instituirea unor regulamente urbanistice specifice, protejarea unor zone și situri istorice, inițierea unor operații model, completarea regulamentului de urbanism cu instrucțiuni metodologice specifice, precum și controlul aplicării lor eficiente în situ - reprezintă atribuții ale autorităților administrației publice locale.

O astfel de dezvoltare, care păstrând întreaga zestre culturală tradițională, modernizează ponderat satul, înfrumusețându-l și aducându-l în prezent, poate fi dezvoltarea durabilă, autoreproductibilă, sustenabilă.

După cum am mai arătat, satul se poate moderniza, fără a se urbaniza neapărat, preluând numai atributele vieții civilizate, o anumită dotare și echipare tehnic-edilitară și sanitară, obiectele de folosință îndelungată etc.

Studii efectuate în urmă cu un deceniu, de către ECOVAST (Organizația Consiliului Europei pentru sate și orașe mici-târguri) relevă următoarele fenomene ale schimbării contemporane în zona Europei rurale:

- depopularea așezărilor rurale din estul Europei și declinul economiei rurale și a serviciilor rurale, în paralel cu expansiunea orașelor;
- modernizarea agriculturii, reducerea locurilor de muncă și dispariția vieții sălbatice;
- deprecierea terenurilor și a sistemelor acvatice, precum și deteriorarea pădurilor;
- poluarea solului, apelor și aerului;
- impactul turismului în modificarea stilului de viață rural;
- tendințe de centralizare a comerțului și industriei spre centre de polarizare urbană;
- servicii insuficiente și locuire rurală neadecvată, datorată sărăciei;
- degradarea moștenirii cultural-arhitecturale locale, a monumentelor istorice și de cult, diminuarea diversității și originalității culturilor locale;
- reducerea capacității populației rurale de a-și exprima propriile idealuri.

Revigorarea mediului rural reclamă câteva obiective de dezvoltare durabilă:

- dezvoltarea activităților economice de bază, tradiționale și complementare, de completare a venitului, cum ar fi cele de turism rural, artizanat etc.;
- Conservarea arhitecturii tradiționale a locuințelor și gospodăriilor;
- reabilitarea căilor de comunicație dintre localități și din interiorul acestora;
- gospodărirea judicioasă a resurselor de apă și organizarea unor sisteme centralizate de alimentare cu apă și tratare;
- realizarea rețelelor de canalizare și a stațiilor de epurare pentru deversarea apelor uzate;
- colectarea organizată a deșeurilor solide, reciclarea și depozitarea lor în locuri special amenajate (gropi ecologice); realizarea unor dotări social-culturale, a unor unități economice și de servicii.

Bibliografie

- Vasile Cucu, *România – geografia umană*, Editura *Glasul Bucovinei*, Iași, 1995;
- Gheorghe Ionașcu, *Satul și dezvoltarea rurală*, în *Calitatea vieții*, nr. 3-4/1995, Editura Academiei Române;
- Bohl Justus, *Strategia pentru dezvoltare rurală*, Conferința Ecovast, Sinaia, 1998;
- Gheorghe Ionașcu, *Dezvoltarea durabilă a zonei montane*, *Academica*, Anul XI, nr. 12 (112), octomrie 2000, Editura Casa Academiei, București;
- Gheorghe Ionașcu, *Dezvoltarea și reabilitarea așezărilor umane din România-perspectiva ecologică*, Editura *Tempus*, București, martie 2003, 204 pag.;
- Silvia Păun, *România – valoarea arhitecturii autohtone*, Editura *PER OMNES ARTES*, București, noiembrie 2003, 272 pag.;
- Ionașcu Gheorghe, *Urbanismul ecologic*, în *Academica*, Anul XV, nr.(), 2004, Editura Casa Academiei, Buc.;